

นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด ชัตติยภัลยามรุธุบายาส:  
ความงดงามแห่งภูมิปัญญาไทย  
Khattiya Kalaya Madhu Payasa Creative Thai Dance Series:  
The Elegance of Thai Wisdom

ปรารธนา สิงห์สำราญ / Prathana Singsamran<sup>1</sup>  
ทัศนีย์ ศิวบรรวัฒนา / Tussanee Siwaborwornwattana<sup>1</sup>  
ฐปนีย์ ภูมิพินธุ์ / Tapanee Pumipuntu<sup>1</sup>  
ธัญลักษณ์ จันทับ / Tunyaluk Jantub<sup>1</sup>  
นันทิชา ณ โนนชัย / Nunticha Na Nonchai<sup>1</sup>  
สุธิวัฒน์ แจ่มใส / Sutiwat Jamsai<sup>1</sup>  
ชินกฤต ชัดจำปา / Chinnakit Katchumpa<sup>1</sup>

Received: Jan. 22, 2025 Revised: Apr. 23, 2025 Accepted: Jun. 16, 2025

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมชวามรุธุบายาส (ข้าวทิพย์) และบทบาทของหญิงสาวผู้รับหน้าที่ในพิธีกรรมดังกล่าว 2) สร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทย ชุด ชัตติยภัลยามรุธุบายาส เพื่อถ่ายทอดความเชื่อและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ พร้อมนำเสนอผลในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) พิธีกรรมชวามรุธุบายาส (ข้าวทิพย์) เป็นพิธีกรรมโบราณที่มีรากฐานจากคติพราหมณ์ผสมผสานกับแนวทางของพุทธศาสนาสะท้อน

---

<sup>1</sup>วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

<sup>1</sup>Roi Et College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute

ความเชื่อเกี่ยวกับการถวายข้าวทิพย์ของนางสุชาดา แต่พระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้หนึ่งวัน ข้าวมรุธปายาสจึงถือเป็นอาหารมงคลที่เชื่อว่านำโชคคลาก ความเป็นสิริมงคลและสุขภาพที่ดี หญิงสาวผู้กวนข้าวจะต้องเป็นพรหมจารีผู้มีลักษณะตามคติเบญจกัลยาณี ได้แก่ ผมงาม ผิวงาม ฟันงาม เนื้องาม และวัยงาม การแต่งกายของหญิงสาวจะนุ่งขาวห่มขาว สื่อถึงความบริสุทธิ์ ได้แรงบันดาลใจจากหม่อมเจ้าไตรทิพย์สุดา เกษมสันต์ ผู้เคยรับหน้าที่ดังกล่าวในสมัยรัชกาลที่ 7 2) การแสดงนาฏศิลป์ไทยชุดชัตติยกัลยามรุธปายาส ออกแบบขึ้นเพื่อถ่ายทอดความศักดิ์สิทธิ์ งดงามและคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยใช้ผู้แสดงหญิง 10 คน ที่มีรูปร่างและทักษะใกล้เคียงกัน เครื่องแต่งกายใช้ผ้าขาวประดับด้วยเครื่องทอง เพลงประกอบใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าผสมดนตรีสากลเพื่อเพิ่มความร่วมสมัย การแสดงแบ่งเป็น 3 องก์ ได้แก่ การเตรียมตัวของหญิงพรหมจารี การนำเสนอความงามจากแต่ละตำแหน่ง และการร่วมพิธีกวนข้าวมรุธปายาส การแสดงชุดนี้สะท้อนศิลปะการร้อยรำอันประณีต และจิตวิญญาณแห่งความเป็นไทยที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และส่งต่อสู่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และภาคภูมิใจ

**คำสำคัญ :** การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชัตติยกัลยามรุธปายาส พิธีกวนข้าวมรุธปายาส (ข้าวทิพย์)

## Abstract

This research aimed to 1) explore the historical background of the Madhupayasa Ceremony, the ceremonial preparation of sacred rice, and the role of the young woman selected to perform the ritual and 2) create a Thai dance performance entitled Khattiya Kanlaya Madhupayasa as a medium for conveying the beliefs and cultural significance associated with this tradition. The study drew upon historical documents, academic texts, previous research, and interviews with experts, with findings presented through analytical narrative.

The research revealed that: 1) the Madhupayasa Rice Stirring Ceremony was an ancient ritual rooted in Brahmanical beliefs interwoven with Buddhist philosophy. It reflected the legend of Sujata's offering of Madhupayasa (divine rice) to the Buddha on the eve of his enlightenment. The dish was thus regarded as sacred and auspicious, believed to bring prosperity, blessings, and good health. The young woman selected to prepare the rice must be a virgin who embodies the five classical ideals of feminine beauty: lustrous hair, radiant skin, beautiful teeth, graceful form, and youthful charm, dressed entirely in white, symbolizing purity. This portrayal was inspired by Mom Chao Traithipsuda Kasemsan, who once performed this role during the reign of King Rama VII. 2) The Thai dance piece Khattiya Kanlaya Madhupayasa was choreographed to express the sanctity, elegance, and cultural depth of the ritual. Performed by ten female dancers of similar physique and technical skill, the piece featured costumes made from white fabric adorned with gold ornaments. The accompanying music blended the traditional Piphat Khrueng Ha ensemble with Western instrumentation to create a contemporary resonance. The performance was divided into three acts: the maiden's preparation, the presentation of beauty from each royal residence, and the collective ritual of stirring the sacred rice. This performance reflects the refined artistry of Thai classical dance and the enduring spirit of Thai cultural identity which is an artistic legacy worthy of preservation and pride for generations to come.

**Keywords :** Creation of Thai dance, Khattiya Kanlaya Madhupayasa, Madhupayasa Rice Stirring Ceremony

## บทนำ

ประเพณีไทยสะท้อนความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของสังคม ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการปฏิบัติที่ปรับตามยุคสมัย การยึดถือประเพณีถือเป็นสิริมงคลนำมาซึ่งความสงบสุขและความเจริญแก่ตนเองและชุมชน เช่น ประเพณีชักพระที่แสดงถึงศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประเพณีปอยส่างลองที่ให้ความสำคัญกับการบรรพชา และพิธีกวนข้าววมรุธปายาส (ข้าวทิพย์) สื่อถึงความกตัญญูและความสามัคคี ประเพณีเหล่านี้ควรได้รับการส่งเสริมให้เหมาะกับปัจจุบัน เพื่อคงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมของไทย (อานนท์ อาภาภิรม, 2525, น.126)

พิธีกวนข้าววมรุธปายาส (ข้าวทิพย์) เป็นประเพณีที่ชาวพุทธปฏิบัติต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต เพื่อระลึกถึงนางสุชาดาผู้กวนข้าววมรุธปายาสในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 และนำไปถวายพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ข้าววมรุธปายาสเปรียบเสมือน “ข้าวทิพย์” ที่รวมโอชารสและคุณค่าทางโภชนาการครบถ้วน เชื่อกันว่าผู้บริโภคจะมีพลังกำลังแข็งแรง มีโชคลาภ ขจัดโรคร้าย และประสบแต่สิ่งที่เป็นมงคล ข้าววมรุธปายาสจึงถือเป็นสัญลักษณ์แห่งการทำบุญบูชาพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะในวันตรัสรู้ ซึ่งสะท้อนความศรัทธาและความกตัญญูในพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามความเป็นมาของประเพณีกวนข้าววมรุธปายาสนั้นขึ้นอยู่กับการสืบค้นและเชื่อถือในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีการสันนิษฐานแตกต่างกันออกเป็น 2 ประเภท

1. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกล่าวไว้ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า ประเพณีนี้มีที่มาปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ธรรมบทและคัมภีร์มโนถุฎ ซึ่งมีความตรงกันว่าพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงบุรพชาติของอัญญาโกณฑัญญะ ผู้มีความประสงค์ที่จะศึกษาธรรมเพื่อให้บรรลุพระอรหันต์ก่อนผู้อื่น ซึ่งมีเหตุการณ์ที่จุลกภาพได้นำข้าวสาลีที่หวานอร่อยไปถวายพระพุทธองค์หลังจากที่ได้ทำการปรุงด้วยน้ำนมและส่วนผสมต่าง ๆ พร้อมด้วยความตั้งใจอันแน่วแน่ ในที่สุดจุลกภาพก็ได้บรรลุพระอรหันต์ก่อนพุทธสาวกทั้งปวง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2556, น.51-58)

2. ความเชื่อของชาวนครศรีธรรมราช ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับพุทธประวัติตอนที่นางสุชาดาได้ถวายข้าววมรุธปายาสก่อน

อภิสิทธิ์โพธิกาล โดยนางสุชาดาได้ทำการบวงสรวงเทวดาและนำข้าวมธุปายาสไปถวายพระพุทธเจ้าก่อนที่พระองค์จะทรงตรัสรู้ เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อว่าข้าวมธุปายาสมีพลังวิเศษในการช่วยเพิ่มพูนปัญญาและความแจ่มใสแก่ผู้เสวย ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธโดยทั่วไปในเมืองนครศรีธรรมราช จึงเชื่อว่าข้าวมธุปายาส คือ สัญลักษณ์ของความสำเร็จที่พระพุทธองค์ทรงได้รับการเสวยข้าวนี้ก่อนที่ตรัสรู้ ทำให้พิธีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) เป็นประเพณีที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป (วัลยา สุบรรณบัณฑิตย์, 2558, น.68)

คณะผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของพิธีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) ในฐานะประเพณีที่ชาวพุทธร่วมกันทำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา สะท้อนถึงความกตัญญูและความเชื่อในการเสริมสิริมงคลแก่ชีวิต เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบสานพิธีกรรมนี้ให้คงอยู่ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาขั้นตอนของพิธีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) และวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ซึ่งสะท้อนเรื่องราววัฒนธรรมไทยผ่านลวดลายที่ประณีตภาพเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่เชื่อมโยงประเพณีกับพุทธศาสนา เช่น ภาพนางสุชาดาที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อและศรัทธา ซึ่งสามารถนำมาถ่ายทอดเป็นท่ารำ เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจถึงคุณค่าของการทำบุญ การนำภาพจิตรกรรมฝาผนังมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ชุด ชัตติยภัลยา มธุปายาส ไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมไทย แต่ยังช่วยกระตุ้นความสนใจและสร้างความเข้าใจในประเพณีไทยที่อาจเลือนหายไป ภาพจิตรกรรมในพระวิหารหลวงวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้นถือเป็นผลงานที่ผสมผสานระหว่างประเพณีศิลปะไทยและตะวันตก ถ่ายทอดเรื่องราวพระราชพิธี 12 เดือน โดยเฉพาะพระราชพิธีสารทเดือนสิบที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ได้สะท้อนการแต่งกายของหญิงสาวที่นุ่งขาวห่มขาวในพิธี ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการออกแบบท่ารำที่เน้นความงดงาม อ่อนช้อย และสอดคล้องกับเนื้อหา การแสดงชุดนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อถ่ายทอดความงดงามของวัฒนธรรมไทยผ่านท่ารำที่ประณีต

สื่อถึงคุณค่าของพิธีกรรมดั้งเดิม และกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความตระหนักและ  
ภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมข้ามรุธบายาส (ข้าวทิพย์)  
และบทบาทของหญิงสาวที่รับหน้าที่เป็นผู้กว่นข้าวทิพย์
2. เพื่อสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทย ชุด ชัตติยภัทยามรุธบายาส

### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทย ชุด ชัตติยภัทยามรุธบายาส  
คณะผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล  
และกระบวนการสร้างสรรค์การแสดง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจาก  
หนังสือเอกสารทางวิชาการบทความ ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่ง  
วิทยบริการของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ รวมถึงการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง  
และแบบไม่มีโครงสร้าง โดยสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นและครูภูมิปัญญา  
รวมจำนวน 5 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ รูปแบบ และความเชื่อมโยง  
ของประเพณีกวนข้าวรุธบายาส เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร  
แบบสัมภาษณ์ และเครื่องบันทึกเสียง

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้งจาก  
เอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์และเรียบเรียง  
ประวัติและรูปแบบของประเพณีกวนข้าวรุธบายาส (ข้าวทิพย์) อย่างเป็นระบบ  
พร้อมวิเคราะห์ข้อมูลผ่านกรอบแนวคิดทางนาฏศิลป์ เพื่อใช้เป็นแนวทางใน  
การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ไทย ชุด ชัตติยภัทยามรุธบายาส

3. ขั้นตอนกระบวนการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด ชัตติยภัทยามรุธบายาส  
คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

- 3.1 การศึกษาและเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษา  
แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีกวนข้าวรุธบายาส (ข้าวทิพย์) และบทบาท

ของสตรีในพิธี รวมถึงแนวคิด “เบญจกัลยาณี” ซึ่งแสดงถึงความงามทั้งทางกาย วาจา และใจ นอกจากนี้ยังศึกษาเครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียม และการเคลื่อนไหวของสตรีในพิธี เพื่อสร้างสรรค์การแสดงที่มีความหมายและความงามสื่อถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม

3.2 วิเคราะห์ข้อมูล หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ของสตรีในพิธี ผ่านการเคลื่อนไหวของท่าทางและการแต่งกาย โดยเน้นการสื่อถึงความบริสุทธิ์และความงามอันละเอียดอ่อนที่แสดงถึงจิตใจอันบริสุทธิ์

3.3 การคัดเลือกนักแสดง คัดเลือกแสดงผู้หญิงจำนวน 10 คน ที่มีรูปร่างใกล้เคียงกันและมีทักษะการปฏิบัติท่ารำอยู่ในระดับเดียวกัน เพื่อให้การแสดงมีความเหมาะสม สอดคล้อง และกลมกลืน โดยให้ความสำคัญกับความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการแสดง

3.4 การออกแบบดนตรีประกอบการแสดง ดนตรีได้มีการเรียบเรียง ทำนองให้เหมาะสม กับบรรยากาศของประเพณีกวนข้าวรูปุยาสา (ข้าวทิพย์) โดยผสมผสานระหว่างเครื่องดนตรีไทยจากวงปี่พาทย์เครื่องห้า และเครื่องดนตรีสากล เพื่อสร้างความไพเราะและร่วมสมัย ให้เข้ากับการเคลื่อนไหวที่งดงามของผู้แสดง

3.5 การออกแบบท่ารำและการเคลื่อนไหว คณะผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ท่ารำ ได้นำท่ารำจากตำราพ็อนรำ ท่ารำจากกระบวนท่าเพลงช้าเพลงเร็วและท่ารำที่คณะผู้วิจัยสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยอาศัยการผสมผสานท่าทางที่เป็น ธรรมชาติและท่ารำมาตรฐาน รวมถึงการเคลื่อนไหวทำอย่างนุ่มนวล เพื่อสื่อถึงความงามและความอ่อนช้อยของสตรีในพิธี การออกแบบท่ารำได้ใช้แนวคิด การออกแบบนาฏยประดิษฐ์ของอาจารย์สุวรรณิ ชลานุเคราะห์ มาเป็นแนวทาง ในการประดิษฐ์ ซึ่งประกอบด้วย 1) การออกแบบท่ารำโดยใช้หลักการ จินตนาการ 2) ออกแบบการแสดงนาฏศิลป์ไทยจากการนำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ ประสบในชีวิตประจำวัน 3) จากประสบการณ์ที่สั่งสมมาของ อาจารย์สุวรรณิ ชลานุเคราะห์ ได้พัฒนาแนวคิดในการสร้างสรรค์ชุดการแสดงนาฏศิลป์ไทย

โดยรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมควบคู่กับการปรับปรุงแบบให้ทันสมัย 4) ร้อยเรียง  
กระบวนท่ารำเก่า ๆ ให้ร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น โดยอ้างอิงตามแนวคิดของณัฐนันท์  
จันนิวงค์ และผุสดี หลิมสกุล (2557, น.32-39) ซึ่งเห็นว่าการประยุกต์ท่ารำ  
ดั้งเดิมสามารถถ่ายทอดสาระของประเพณีได้อย่างมีชีวิตชีวา เช่น ในบริบทของ  
พิธีกวนข้าวมรุธบายาส (ข้าวทิพย์) ซึ่งเป็นการแสดงที่สะท้อนประเพณีดังกล่าว  
สามารถแบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 การแสดงของกระบวนท่ารำที่ต้องการสื่อให้ผู้ชมได้  
เห็นและเข้าใจถึงการเตรียมตัวของหญิงสาวพรหมจารีในพิธีกวนข้าวทิพย์เน้น  
การรำที่แสดงถึงการเตรียมตัวอย่างพิถีพิถัน ทั้งการแต่งกายและการเคลื่อนไหว  
เน้นความอ่อนโยน พร้อมดนตรีที่นุ่มนวลสร้างบรรยากาศสงบและศักดิ์สิทธิ์

ช่วงที่ 2 การแสดงของกระบวนท่ารำที่สื่อให้เห็นการนำเสนอ  
ความงามของหญิงสาวพรหมจารีจากแต่ละตำแหน่ง แสดงท่ารำที่เน้นความงาม  
และการประสานท่ารำที่อ่อนช้อยของร่างกาย

ช่วงที่ 3 การแสดงของกระบวนท่ารำที่สื่อให้เห็นถึงการเข้าร่วม  
พิธีกวนข้าวทิพย์ของหญิงสาวพรหมจารี ท่ารำแสดงถึงการทำงานร่วมกันใน  
พิธีกวนข้าวมรุธบายาส (ข้าวทิพย์) การเคลื่อนไหวประสานอย่างลงตัว สะท้อนถึง  
ความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3.6 กระบวนการแปรแถว มีความสอดคล้องกับทำนองเพลงและ  
ความหมายของการแสดง เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ในการสื่อสารให้ผู้ชมเข้าใจ  
การแปรแถวเหล่านี้มีการปรับให้เข้ากับจังหวะและเนื้อหาของทำนองเพลง  
เพื่อเสริมให้การแสดงมีความต่อเนื่องและกลมกลืน โดยทิศทางการเคลื่อนไหว  
ของแต่ละรูปแบบต้องคำนึงถึงพื้นที่ ความเป็นระเบียบ และการเคลื่อนที่ของ  
ผู้แสดง สามารถจัดให้มีความเหมาะสมตามทิศทางและจังหวะของเพลง

3.7 การออกแบบเครื่องแต่งกาย ได้ยึดหลักทฤษฎีด้านการออกแบบ  
เครื่องแต่งกาย โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างความงามและความหมายที่มี  
นัยสำคัญที่สอดคล้องกับบริบทของศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี

3.8 เพื่อพัฒนาผลงานการแสดงให้สมบูรณ์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลงานต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ ช่วยให้ผลงานมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รายชื่อคณะกรรมการมีดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุขสันติ แวงวรรณ รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ให้คำแนะนำเรื่องกระบวนการทำรำ การเคลื่อนไหวของผู้แสดง และการแสดงออกทางนาฏศิลป์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาของการแสดง

2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมกริช การินทร์ คณบดีวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านดนตรีให้คำแนะนำเกี่ยวกับทำนองเพลงที่เหมาะสมกับการแสดง เพื่อให้การแสดงมีความลงตัวและส่งเสริมบรรยากาศของพิธีกรรม

3. นายชัยรัตน์ ฦ สงขลา นักวิชาการอิสระ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการออกแบบเครื่องแต่งกาย ให้ข้อเสนอแนะเรื่องการออกแบบเสื้อผ้าเครื่องประดับ และการเลือกใช้วัสดุให้สอดคล้องกับเนื้อหาทางวัฒนธรรมและประเพณี

4. ดร.สุภาพร คำยุธา นักวิชาการอิสระ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านทฤษฎีการแสดงและการออกแบบ ให้ข้อเสนอแนะเรื่องการจัดแสง สี การออกแบบเวที และองค์ประกอบการแสดงอื่น ๆ เพื่อให้การแสดงมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

## ผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด ชัตตยภัทลยามรุธปายาส โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและบทบาทของหญิงสาวในพิธีกวนข้าวมรุธปายาส (ข้าวทิพย์) จากการรวบรวมข้อมูลในเอกสารต่าง ๆ พบรายละเอียดที่สำคัญ ดังนี้

## 1.1 ต้นกำเนิดและความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ โดยแบ่งออกเป็นสองแนวทางหลัก ดังนี้

แนวสันนิษฐานที่ 1 พิธีกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) เชื่อว่ามีรากฐานจากพระพุทธศาสนา โดยในพระราชนิพนธ์ พระราชพิธีสิบสองเดือน ระบุว่าประเพณีนี้มีปรากฏในพระคัมภีร์ธรรมบทและคัมภีร์โนลบุตรณี ซึ่งเล่าถึงพราหมณ์สองพี่น้อง มหาภาพและจุลกภาพผู้ทำนาข้าวสาละ จุลภาพเก็บข้าวที่ตั้งห้องมาทำข้าวธูปายาสด้วยนม เนย น้ำผึ้ง และน้ำตาล แล้วนำไปถวายพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งจัดอธิษฐานเพื่อบรรลุนิพพาน หลังจากถวายแล้วนาข้าวของจุลกภาพกลับงอกงามกว่าเดิม เขาจึงทำบุญต่อเนื่องอีก 9 ครั้ง และได้บรรลุพระอรหันต์ในชาติถัดมาในนาม อัญญาโกณฑัญญะ เรื่องนี้สะท้อนถึงศรัทธาและการทำบุญถวายเป็นพุทธบูชา ข้าวธูปายาสจึงถือเป็นทานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นต้นแบบของประเพณีการกวนข้าวทิพย์ในพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาพุทธที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2556, น.51-58)

แนวสันนิษฐานที่ 2 พิธีกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) มีรากฐานจากความเชื่อในพุทธศาสนา โดยอิงจากพุทธประวัติตอนที่นางสุชาดาถวายข้าวธูปายาสแก่พระมหาบุรุษก่อนการตรัสรู้ ชาวพุทธเชื่อว่าข้าวธูปายาสเป็นทานศักดิ์สิทธิ์ที่นำพาพระองค์สู่การตรัสรู้ จึงถือว่าข้าวชนิดนี้สามารถบันดาลความสำเร็จและความเป็นสิริมงคลในชีวิต จังหวัดนครศรีธรรมราช พิธีกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) เป็นหนึ่งในพิธีสำคัญที่สืบทอดกันมาช้านาน เดิมจัดขึ้นในช่วงเดือนหกหรือเดือนสิบ โดยผู้ที่ทำหน้าที่กวนข้าวต้องเป็นหญิงพรหมจารีที่มีเชื้อสายพราหมณ์หรือเชื้อพระวงศ์ ปัจจุบันพิธีนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย โดยชาวบ้านจะร่วมกันนำเครื่องปรุง เช่น ข้าว น้ำผึ้ง นมสด และน้ำตาล มาที่วัดเพื่อกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) ร่วมกัน ซึ่งนิยมจัดในวันขึ้น 13 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือนสาม ประเพณีกวนข้าวธูปายาสยังคงมีบทบาทสำคัญในพระราชพิธีสารทเดือนสิบ โดยเป็นสัญลักษณ์ของการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ อีกทั้งยังสะท้อนความศรัทธา

และความเชื่อในพุทธศาสนาที่ชาวนครศรีธรรมราชยึดถือและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (วัลยา สุบรรณบัณฑิตย์, 2558, น.127)

เหตุการณ์การถวายข้าวมธุปายาสโดยนางสุชาดาถือเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้ข้าวมธุปายาสในพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อในพระพุทธเจ้าและการบำเพ็ญบารมีเพื่อความหลุดพ้น ข้าวมธุปายาสมิได้เป็นเพียงข้าวธรรมดา แต่เป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์และการแสดงความศรัทธาต่อพระพุทธรองค์ โดยใช้วัตถุดีบบริสุทธ์ที่สุดในยุคนั้น เช่น ข้าวน้ำผึ้ง และนม ซึ่งเชื่อว่ามีคุณค่าทั้งทางกายและจิตใจ การถวายข้าวมธุปายาสในพิธีกรรมจึงมิใช่เพียงการทำบุญเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงการแสวงหาความบริสุทธิ์ในชีวิต มุ่งหวังให้การถวายนี้ นำพาไปสู่ความสำเร็จและการหลุดพ้นจากกิเลส นางสุชาดาจึงเป็นตัวแทนของความศรัทธาในพระพุทธรองค์ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเชื่อในพลังของสิ่งศักดิ์สิทธิ์



ภาพที่ 1 หญิงสาวพรหมจารีที่รับหน้าที่กวนข้าวทิพย์

(ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2559)

1.2 บทบาทของหญิงสาวในพิธีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) ในอดีต การคัดเลือกหญิงสาวพรหมจารีเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเชื่อว่าหญิงสาวเหล่านี้เป็นตัวแทนของความบริสุทธิ์และเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการสร้างบุญกุศล พิธีดังกล่าวจึงเป็นการยกย่องบทบาทของหญิงสาวในสังคมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งบทบาทเหล่านี้มีความหมายทั้งในด้านของวัฒนธรรมศาสนา และสังคม ตามรายละเอียด ดังนี้

- บทบาททางวัฒนธรรม หญิงสาวที่ได้รับการคัดเลือกต้องเป็น “สาวพรหมจารี” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สะท้อนถึงการบำเพ็ญบุญที่มีเจตนาบริสุทธิ์ เชื่อว่าหญิงสาวที่เป็นสาวพรหมจารีจะช่วยเพิ่มพลังบวกให้ชาวทิพย์มีความศักดิ์สิทธิ์

- บทบาททางศาสนา พิธีกวนข้าววมรุธบายาส (ข้าวทิพย์) เป็นการถวายทานแด่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ รวมถึงเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา หญิงสาว ผู้ประกอบพิธีมีบทบาทสำคัญในการกวนข้าวด้วยความพิถีพิถัน สะท้อนถึงความกตัญญูในการสืบสานประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์

- บทบาททางสังคม หญิงสาวที่เข้าร่วมในพิธีกวนข้าววมรุธบายาส (ข้าวทิพย์) ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการสืบสานวัฒนธรรมและสร้างความสามัคคี พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนส่วนบนของฟอร์มส่วนล่างของฟอร์ม

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้รู้ พบว่าหญิงสาวที่มีหน้าที่กวนข้าววมรุธบายาสควรมีลักษณะความงามแบบเบญจกัลยาณี โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้ ดังนี้

พระมหาราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ (2561) ได้กล่าวในบทสัมภาษณ์ว่า “...หญิงสาวผู้รับหน้าที่กวนข้าวทิพย์ควรมีลักษณะเป็นหญิงเบญจกัลยาณี หมายถึง สตรีผู้มีลักษณะที่งาม 5 ประการ คือ ผมงาม เนื้องาม ฟันงาม ผิวงาม และวัยงาม ซึ่งเบญจกัลยาณีถือได้ว่าเป็นความงามในทุก ๆ ส่วนของผู้หญิงและเหมาะสมแก่สตรีที่เป็นชัตติยภัตยา ซึ่งเป็นถึงลูกหรือหลานของพระมหากษัตริย์...”

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) (2515, น.36) อธิบายว่า เบญจกัลยาณีเป็นคุณลักษณะของหญิงสาวที่รับหน้าที่กวนข้าวทิพย์ เป็นลักษณะความงามของหญิงในอุดมคติที่มีได้จำกัดชนชั้นวรรณะ แต่หลักฐานทางวรรณคดีส่วนใหญ่

มักจะกล่าวถึงหญิงที่มีกำเนิดในตระกูลสูง เป็นชนชั้นเจ้านาย หรือมิฉะนั้นก็เป็นหญิงที่ได้รับการเลื่อนชนชั้นแล้วจากการได้คู่ครองที่เป็นชายชั้นสูง

เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป (2516, น.20) กล่าวว่า เบญจกัลยาณี คือ หญิงที่งามพร้อม 5 ประการ อันได้แก่ เกสกัลยาณี คือ ผมงามดุจหางนกยูง สยายลงยาวถึงชายผ้านุ่งและปลายผมงอนขึ้นเล็กน้อย มงสกลยาณี คือ ริมฝีปาก และเหงือกแดงเหมือนผลไม้สีแดง เช่น มะพลับ ทับทิม และริมฝีปากปิดสนิท อภุจิกัลยาณี คือ ฟันงามเรียงตัวเป็นระเบียบเหมือนเพชรหรือหอยสังข์ขัดมัน ฉวีกัลยาณี คือ ผิวงามไร้ฝ้าผา ถ้าขาวก็ขาวเหมือนดอกกรรณิการ์ ถ้าดำก็งามเหมือนดอกนิลบุล วัยกัลยาณี คือ วัยงาม คงความอ่อนเยาว์ แม้มีบุตรหลายครั้ง ก็ยังดูเหมือนมีบุตรเพียงครั้งเดียว



ภาพที่ 2 หม่อมเจ้าไตรทิพสุตา เกษมสันต์ พระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ ทรงผ้าเยียรบับขาวจีบสะพักตาดเครื่องชาว รับหน้าที่เป็นสาวพรหมจารีกวนข้าวมธุปายาส (ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2559)

2. การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยชุด ชัตติยกัลยามธุปายาส คณะผู้วิจัย ได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล เรื่องความเป็นมาของพิธีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) และบทบาทของหญิงสาวที่รับหน้าที่เป็นผู้กวนข้าวข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) ได้กำหนดหัวข้อของการสร้างผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทยชุด ชัตติยกัลยา

มรุธบายาส ออกเป็น 3 ชั้นตอน ได้แก่ 1) แนวคิดในการสร้างสรรคผลงาน 2) รูปแบบของการแสดง และ 3) องค์ประกอบการแสดง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวคิดในการสร้างสรรคผลงานนาฏศิลป์ไทยชุด ชัตติยภัทยามรุธบายาส เกิดจากการศึกษาพิธีกรรมข่าวมรุธบายาส (ข่าวิทพย) เป็นพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยั้งสะท้อนความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของหญิงสาวที่แต่งกายด้วยชุดขาว แสดงถึงความบริสุทธิ์และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พิธีกรรมข่าวมรุธบายาส (ข่าวิทพย) ถือเป็นพุทธบูชาและเชื่อว่าผู้ที่บริโภคจะได้รับพรทั้งความเจริญรุ่งเรืองและสุขภาพดี จากการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจจากจิตรกรรมฝาผนังวัดราชประดิษฐสถิตสีมารามที่ถ่ายทอดความงามของพิธีกรรมข่าวมรุธบายาส (ข่าวิทพย) ในพระราชพิธี ช่วยเชื่อมโยงกับบทบาทหญิงสาวที่มีลักษณะเป็นหญิงเบญจกัลยาณี การแสดงชุดนี้ จึงมุ่งเน้นการนำเสนอคุณค่าของพิธีกรรมผ่านดนตรีและท่ารำร่าที่ประณีต สะท้อนความเชื่อและวัฒนธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีกรรมข่าวิทพยในสังคมไทยสมัยใหม่ เพื่อให้คนรุ่นใหม่เข้าใจถึงความสำคัญในมิติของศาสนา วัฒนธรรม และบทบาทของหญิงไทยในพิธีกรรมนี้

2.2 รูปแบบของการแสดงนาฏศิลป์ไทยชุด ชัตติยภัทยามรุธบายาส มีแนวคิดมาจากการถ่ายทอดท่วงท่าของสตรีสูงศักดิ์ ซึ่งสะท้อนถึงความสง่างามในพิธีกรรมสำคัญ โดยการประดิษฐ์ท่ารำใช้การผสมผสานระหว่างท่าทางธรรมชาติของสตรีในพิธี และท่ารำมาตรฐานตามหลักนาฏศิลป์ไทย ทำให้การแสดงมีความวิจิตรบรรจง ท่ารำถูกออกแบบโดยผสมท่วงท่าธรรมชาติของสตรีในพิธีกับท่ารำมาตรฐานนาฏศิลป์ไทยสร้างความประณีตทั้งในแง่ความงามทางศิลปะและความหมายที่แฝงในท่วงท่าทุกชั้นตอน

3. องค์ประกอบการแสดง ได้แก่ ผู้แสดง การออกแบบท่ารำ การแปรแถว การแต่งกายและเครื่องประดับ ดนตรีและบทร้อง ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ผู้แสดง การคัดเลือกผู้แสดงเป็นไปอย่างอย่างพิถีพิถัน โดยเลือกผู้แสดง 10 คนที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเอกภาพในการแสดง รวมถึงทักษะการรำร่าที่ใกล้เคียงกัน เพื่อให้การเคลื่อนไหวและท่ารำผสมผสานอย่างลงตัว ความสมดุลของผู้แสดงไม่เพียงแต่ทำให้การแสดงดูสวยงาม แต่ยังแสดงถึงความร่วมมือและความสามัคคีในการทำพิธีกรรมร่วมกัน

3.2 การออกแบบท่ารำ การออกแบบท่ารำได้คำนึงถึงลักษณะการเคลื่อนไหวที่มีความอ่อนช้อยและสง่างาม โดยเน้นท่าทางที่แสดงออกถึงความเคารพและความสำคัญของพิธีกรรม ซึ่งเป็นหัวใจของพิธีกรรม ข้ามมธุปายาส (ข้ามทิพย์) การใช้ภาษาท่าในส่วนนี้มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม โดยสามารถแบ่งออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ ดังนี้

3.2.1 การใช้มือ ท่ามือหลัก ได้แก่ มือจีบ มือแบ และมือตั้งวง ใช้ร่วมกับการเคลื่อนไหวของเท้าและลำตัวได้อย่างสอดคล้อง เพื่อแสดงความอ่อนช้อยและสง่างามของผู้แสดง สะท้อนถึงความพิถีพิถันและความศรัทธาในพิธีกรรม การเคลื่อนไหวของมือที่ช้าและประณีต แสดงถึงความสำรวมและความเคารพ อีกทั้งมือเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึก สร้างความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงกับผู้ชมอย่างมีความหมาย

3.2.2 การใช้เท้ามีลักษณะการเคลื่อนไหวที่แฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ท่าที่อยู่กับที่ เช่น นั่งพับเพียบ นั่งคุกเข่า ฉายเท้า และยกเท้า ซึ่งสื่อถึงความสำรวมและความตั้งใจในพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ และ 2) ท่าที่มีการเคลื่อนไหว เช่น ก้าวหน้า ถัดเท้า และขยับเท้า ซึ่งสะท้อนถึงความร่วมมือและความสามัคคี โดยเฉพาะการก้าวไปรอบ ๆ อุปกรณ์ที่ใช้กวนข้าวแสดงถึงความต่อเนื่องและความเป็นหนึ่งเดียวกัน

3.2.3 การออกแบบท่าร่าเน้นความประณีต สอดคล้องกับจังหวะการกวนข้าว ที่ช้าและมั่นคง ท่ายกแขนและการเคลื่อนไหวลำตัวอ่อนช้อยผสมผสานกับเสียงเพลง สะท้อนถึงความตั้งใจ ความเป็นระเบียบ และความสามัคคี

ในพิธี ทำรำมีการเรียงร้อยอย่างชัดเจน เชื่อมโยงต่อเนื่องทั้งท่าที่อยู่กับที่และท่าที่มีการเคลื่อนไหว การผสมผสานท่ารำจากเพลงช้าและเร็ว รวมถึงท่ารำใหม่ที่จัดทำทางธรรมชาติและท่ารำมาตรฐานนาฏศิลป์เป็นพื้นฐาน ท่ารำจากเพลงช้าแสดงความสง่างามและสำรวม ส่วนท่ารำจากเพลงเร็วสะท้อนความกระฉับกระเฉงและความร่วมมือ ทุกท่ารำถูกเรียบเรียงอย่างพิถีพิถันเพื่อสื่อความหมายและความศรัทธาผ่านความงามในพิธีกรรม ซึ่งแบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 นำเสนอการแต่งกายและบทบาทของหญิงสาวพรหมจารีที่ได้รับมอบหมายให้กวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) ในพิธีกรรมสำคัญ ผู้แสดงสวมชุดสีขาวบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ แสดงถึงความตั้งใจและความเคารพในพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์



ภาพที่ 3 ผู้แสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุดชัตติยภัทยามธูปายาส ช่วงที่ 1  
(ที่มา : ปรารธนา สิ่งสำราญ, 2561)

ช่วงที่ 2 นำเสนอความงามของหญิงสาวพรหมจารีผู้มีบทบาทสำคัญในพิธีกวนข้าวทิพย์ ความงามของผู้แสดงไม่เพียงสะท้อนจากการแต่งกายที่บริสุทธิ์ แต่ยังแสดงออกผ่านท่ารำที่อ่อนช้อย ท่าทางเหล่านี้สะท้อนถึงความงามทั้งภายนอกและภายในตามหลักเบญจกัลยาณี รวมถึงความสง่างามทางกาย วาจา และจิตใจที่บริสุทธิ์สมบูรณ์



ภาพที่ 4 ผู้แสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุดชัตติยักลยามรूपายาส ช่วงที่ 2  
(ที่มา : ประรณนา สิงห์สำราญ, 2561)

ช่วงที่ 3 นำเสนอบทบาทของหญิงสาวพรหมจารีในพิธี กวนข้าวทิพย์ ทำทางสะท้อนความสามัคคีและการร่วมมือกันอย่างประณีต การเคลื่อนไหวที่นุ่มนวลและสง่างามแสดงถึงความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การร่ายรำผสมผสานการใช้ท่ารำตามจังหวะเพลงทั้งช้าและเร็ว สื่อถึงความร่วมมือ ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ การเคลื่อนไหวทุกท่ามีความเป็นธรรมชาติสื่อถึงความสมัครสมานในหมู่หญิงสาว



ภาพที่ 5 ผู้แสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุดชัตติยักลยามรूपายาส ช่วงที่ 3  
(ที่มา : ประรณนา สิงห์สำราญ, 2561)

3.3 การแปรแถว มีบทบาทสำคัญในการเสริมความงามของการแสดงที่ช่วยจัดระเบียบการเคลื่อนไหวให้สั่นไหวและสมบูรณ์แบบ

การเปลี่ยนแปลงไม่เพียงแต่ทำให้การเคลื่อนไหวประสานกัน แต่ยังสะท้อนถึงความสามัคคีและการร่วมมือในพิธีกรรม การแปรแถวที่แม่นยำทำให้การแสดงไม่สะดุด อีกทั้งยังช่วยทำให้ผู้แสดงเข้าถึงตำแหน่งสำคัญได้อย่างเหมาะสม

3.4 เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ในการแสดงชุดนี้มีความสำคัญในการสะท้อนความบริสุทธิ์และความเป็นมงคล หญิงสาวผู้ทำหน้าที่พิธีกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) สวมชุดขาว แสดงถึงความสะอาดทั้งกายและใจ การออกแบบเครื่องแต่งกายได้รับแรงบันดาลใจจากหม่อมเจ้าไตรทิพย์สุดาเกษมสันต์ ในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งเคยรับหน้าที่เป็นสาวพรหมจารีในพิธีกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) ส่วนเครื่องประดับของช่วยเพิ่มความสง่างามและแสดงถึงฐานะสูงส่ง ซึ่งประกอบด้วยฝ้ายมงคล ใบมะตูม ต่างหู สร้อยคอ สั้งวาลทอง สไบตาดสีขาว เข็มขัดทอง กำไลทอง และผ้าถุง ที่คงความวิจิตรและเหมาะสมกับพิธีกรรม

3.5 เครื่องดนตรีที่ใช้ ครอบคลุมทั้งดนตรีไทย ดนตรีสากล และเสียงสังเคราะห์ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศและเพิ่มความสมบูรณ์ในการแสดง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ความไพเราะของดนตรีไทย ความทรงพลังของเสียงของดนตรีสากล และความล้ำสมัยของเสียงสังเคราะห์ ซึ่งช่วยเสริมให้การแสดงมีความสมบูรณ์

## สรุปและอภิปรายผล

พิธีกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) มีรากฐานจากพระพุทธศาสนาและแสดงถึงความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า มิติแรกเกี่ยวข้องกับตำนานของจุลกาฬและมหากาฬที่ข้าวมธูปายาสถวายพระพุทธเจ้า ซึ่งนำไปสู่การบรรลुพระอรหันต์และการเจริญงอกงามของข้าวในนาของจุลกาฬ ส่วนมิติที่สองเกี่ยวข้องกับนางสุชาดาที่ถวายข้าวมธูปายาสแด่พระพุทธเจ้าก่อนการตรัสรู้ การกระทำนี้สะท้อนถึงความศรัทธาและการยกย่องพระมหาบุรุษ ในอดีตพิธีกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) ถือเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้หญิงพรหมจารีจะถูกเลือกให้ทำการกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์) โดยเริ่มต้นด้วยการอธิษฐานและการปฏิบัติสมาธิเพื่อเสริมสร้างความบริสุทธิ์ แต่ในปัจจุบันพิธีกวนข้าวธูปายาส (ข้าวทิพย์)

นี้ได้เปลี่ยนแปลงเป็นกิจกรรมส่วนรวมที่ชุมชนร่วมมือกันที่วัด เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี แม้กระบวนการบางส่วนจะเปลี่ยนไป แต่ความสำคัญของการทำบุญและการแสดงศรัทธายังคงเดิม

การแสดงสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด ชัตติยภัลลยามรุธูปายาส นำเสนอเรื่องราวที่มีพื้นฐานจากความเชื่อและพิธีกรรมโบราณในวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะพิธีกวนข้าวมรุธูปายาส (ข้าวทิพย์) ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของบทบาทหญิงสาวพรหมจารีที่มีคุณลักษณะงดงามทั้งกาย วาจา และใจ โดยการแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วงหลัก ได้แก่

1. การพรรณนาถึงความงามของหญิงสาวพรหมจารี นำเสนอผ่านท่วงท่าการแต่งกายที่สื่อถึงความบริสุทธิ์ เช่น การนุ่งขาวห่มขาวสื่อถึงความเป็นสิริมงคลผ่านเครื่องประดับทองคำ เช่น สร้อยคอ สั้งวาล และกำไล

2. การถ่ายทอดความสง่างามของชัตติยนารีในพระราชสำนัก การแต่งกายและอาภรณ์ได้รับแรงบันดาลใจจากหม่อมเจ้าไตรทิพย์สุตา เกษมสันต์ สะท้อนถึงความงามของสตรีชั้นสูงในสมัยรัชกาลที่ 7 การออกแบบท่ารำผสมผสานระหว่างท่าทางธรรมชาติและนาฏศิลป์ไทยแบบดั้งเดิม

3. พิธีกวนข้าวทิพย์ ใช้การแสดงเชิงสร้างสรรค์ ถ่ายทอดบทบาทของหญิงสาวที่ทำพิธีกรรม ด้วยท่วงท่ารำและการกวนข้าวอย่างประณีต

ด้านการออกแบบท่ารำ ผสมผสานท่ารำจากตำราฟ้อนรำ กระทบนท่ารำเพลงช้าเพลงเร็ว และท่ารำใหม่ที่สร้างขึ้นโดยคณะผู้วิจัย โดยอาศัยหลักการเคลื่อนไหวธรรมชาติและท่ารำมาตรฐานที่คัดสรรมาอย่างพิถีพิถัน การบูรณาการท่ารำเหล่านี้ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความงามดั้งเดิมและความสร้างสรรค์ที่ทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอัจฉิมา สวัสดิ์ชีวิน (2548) ที่กล่าวว่านาฏศิลป์แต่ละท่าคือการเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวของอวัยวะต่าง ๆ อย่างมีระบบ สร้างความเป็นเอกภาพและประสานกันอย่างลงตัว การผสมผสานนี้ไม่เพียงแค่การประยุกต์ใช้ท่าทางต่าง ๆ แต่ยังช่วยให้การแสดงมีความทันสมัยและสามารถเข้าถึงผู้ชมหลากหลายกลุ่ม การใช้ท่ารำดั้งเดิมที่งดงามและอ่อนช้อย ร่วมกับท่ารำใหม่ที่เหมาะสมกับบทบาทของหญิงสาวในพิธีกรรม

ทำให้การแสดงสะท้อนถึงความงดงามและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม พร้อมทั้งบทบาทสำคัญของหญิงสาวในการประกอบพิธีกรรมที่เต็มไปด้วยความศรัทธาและความสามัคคี ท่ามกลางน้ำใจสะท้อนถึงความงดงามของวัฒนธรรมไทยที่สามารถปรับตัวเข้ากับยุคสมัยได้อย่างสมบูรณ์

ด้านการออกแบบเครื่องแต่งกาย ได้รับแรงบันดาลใจจากต้นแบบของหม่อมเจ้าไตรทิพย์สุตา เกษมสันต์ การนำต้นแบบที่ละเอียดและงดงามนี้มาปรับใช้ในการออกแบบทำให้การแสดงไม่เพียงแต่สมจริง แต่ยังช่วยสื่อสารอารมณ์และบทบาทของตัวละครได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะบทบาทของหญิงสาวในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ การออกแบบเครื่องแต่งกายสะท้อนถึงความงามภายนอกและสอดคล้องกับแนวคิดของพันธุษณะ สุนทรพิพิธ (2557) ที่กล่าวถึงความสมจริงและความละเอียดในการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของการแสดง การเลือกใช้วัสดุคุณค่า เช่น ทองคำและอัญมณีในการสร้างเครื่องประดับ เช่น สักวาลดอกพิกุล และสักวาลทับทิม แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของผู้แสดงและพิธีกรรม การออกแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ จึงช่วยสร้างบรรยากาศที่สมบูรณ์ทั้งในแง่ของความงามและความหมายทางวัฒนธรรม ทำให้การแสดงบ่งบอกถึงความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญของพิธีกรรมอย่างครบถ้วน

ด้านดนตรีประกอบ ในการแสดงนี้ใช้การบูรณาการระหว่งดนตรีไทย ดนตรีสากล และดนตรีสังเคราะห์ เพื่อสร้างมิติใหม่ที่เชื่อมโยงความดั้งเดิมกับความร่วมสมัยอย่างกลมกลืน สะท้อนแนวคิดจากงานวิจัยของอังคณา ใจเหิม (2554) ที่ชี้ว่าการผสมผสานดนตรีที่หลากหลายช่วยเสริมบรรยากาศทางอารมณ์และเพิ่มความน่าสนใจ เครื่องดนตรีไทยถ่ายทอดความละเอียดอ่อนและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ส่วนดนตรีสากลเพิ่มความยิ่งใหญ่และทันสมัย ขณะที่ดนตรีสังเคราะห์เติมเต็มบรรยากาศร่วมสมัย การเลือกใช้ดนตรีหลากหลายประเภทจึงช่วยยกระดับอารมณ์และความหมายของการแสดงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

## เอกสารอ้างอิง

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2556). *พระราชพิธีสิบสองเดือน*.  
แสงดาว
- ณัฐนันท์ จันนิวงค์ และผู้สืบทอด. (2557). การออกแบบปลีลานาฏศิลป์  
ไทยของอาจารย์สุวรรณีย์ ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2533.  
*ว.ศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 1(1), 32-39.
- ปรารธนา สิ่งสำราญ. (2561). *ผู้แสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุดชัตติยภัลยา  
มธูปายาส ช่วงที่ 1* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- \_\_\_\_\_. (2561). *ผู้แสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุดชัตติยภัลยามธูปายาส  
ช่วงที่ 2* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- \_\_\_\_\_. (2561). *ผู้แสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุดชัตติยภัลยามธูปายาส  
ช่วงที่ 3* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- พระคลัง, เจ้าพระยา (หน). (2515). *วรรณคดีเจ้าพระยาคลัง (หน)*. บรรณาการ.  
พระมหาราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ. (ปราชญ์ด้านพิธีกรรมไทย กรุงเทพฯ). สัมภาษณ์  
25 มีนาคม 2561.
- พันธุ์ชนะ สุนทรพิพิธ. (2557). *การพัฒนาแนวความคิดและกระบวนการวิธีการ  
ออกแบบเครื่องแต่งกายสำหรับการแสดง*. [วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตร์  
ดุสิตบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- วัลยา สุบรรณบัณฑิตย์. (2558). *ประเพณีกวนข้าวมธูปายาส ภาพสะท้อนทาง  
สังคมและวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช: กรณีศึกษา  
วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร*. [วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตร์ มหบัณฑิต,  
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์].
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2559). *หญิงสาวพรหมจารีที่รับหน้าที่กวนข้าวทิพย์* [รูปภาพ].  
สืบค้น 12 พฤษภาคม 2561. จาก <https://www.matichonweekly.com>
- \_\_\_\_\_. (2559). *หม่อมเจ้าไตรทิพสุดา เกษมสันต์ พระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ  
กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ ทรงผ้าเยียรบับขาวจีบสะพักตาดเครื่องขาว*

รับหน้าที่เป็นสาวพรหมจารীগวนข้าวธูปายาส [รูปภาพ]. สืบค้น 12  
พฤษภาคม 2561. จาก <https://www.matichonweekly.com>

เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป. (2516). *เรื่องพระโพธิสัตว์*. เคล็ดไทย.

อังคณา ใจเหิม. (2554). *การสร้างสรรค์บทเพลงชุด เส้นสายลายไหมไทย*.

[วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

อัจฉิมา สวัสดิชีวิน. (2548). *นาฏยบำบัด*. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

อานนท์ อาภาภิรม. (2525). *สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).  
โอเดียนสโตร์.